

בס"ד, יום ראשון ב' שבט תש"ע

שם: _____ זמן: _____

מבחן שבועי מסכת סנהדרין לג – לט (44)

א. (1) דיין שטעה וחיוב בדיני ממונות, אימתי יכול לחזור בו, ואימתי אינו יכול לחזור בו, וכשאינו יכול לחזור בו, אימתי משלם ואימתי אינו משלם? (2) מהי טעות בדבר משנה, ומהי טעות בשיקול הדעת? (3) המורה בדבר משנה וכבר נעשה מעשה על פיו באופן שאי אפשר להחזיר הדין, האם הדיין חייב או פטור? (4) לרב חסדא דמוקי מתניתין כשלא נטל ונתן ביד, האם משכחת לה מחזירין לחובה? באר במאי תליא הנידון!

ב. (1) "טימא את הטהור וטיהר את הטמא", באיזה אופן איירי? ומאי שנא ממטמא בשוגג דפטרין ליה? (2) אמאי מחזירין לזכות בדיני נפשות ואין מחזירין לחובה, ובאיזה אופן אף בדיני נפשות מחזירין לחובה, ומה הדין בחייבי גלויות ובחייבי מלקויות? (3) האם רבא דרש לגזרה שוה "רשע רשע"? (4) באר את דברי הגמ' "אלא היכי דמי אין חזירין כגון שטעה שלא כדרכה!" והאם יש אופנים נוספים שאין חזירין?

ג. (1) האם עד יכול ללמד זכות או חובה בדיני נפשות או בדיני ממונות, ומדוע? והאם בתלמיד הדין שונה? (2) מאי שנא שעת משא ומתן דהמלמד זכות אינו חוזר ומלמד חובה, לשעת גמר דין דיכול לחזור וללמד חובה, והאם יש אופן שאף בשעת משא ומתן יכול ללמד חובה? (3) מה התועלת בכתבת דברי המזכים והמחייבים? (4) איך התבאר בסוגיין הפסוק "וכפטיש יפוצץ סלע", ומה ילפינן מינה? (5) מה דין דם ונסכים שנפטלו שעלו על גבי המזבח, ומדוע?

ד. 1) מה דין שאור ודבש, או עולת העוף שנפסלה, שהעלם על גבי המזבח, ומדוע? 2) השוחט וזורק הדם בחוץ, כמה כריתות חייב, ומדוע? 3) מהם אפסור לגמור דין בדיני ממונות בלילה, ומאי שנא מתחילת דין, ומהיכן ילפינן לה? 4) האם סומא כשר לדרון, ומהיכן ילפינן לה? ומה דין הסומא לענין ראית נגעים? 5) מה דרש ר' מאיר מהקרא דושפטו את העם בכל עת, ומהקרא דביום הנחילו את בניו?

ה. 1) מהיכן ידעינן דהוקעה היינו תליה? ומאי הוא דכתיב "קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש", ומה הטעם בציווי זה? 2) מה ילפינן מקרא ד"צדק ילין בה ועתה מרצחים", ומה ילפינן מקרא ד"אשרו חמוץ"? 3) מה טעם אין דנים בערב שבת? והאם יש איסור לדרון בשבת, ומדוע? ומהו האיסור לקיים מיתת בית דין בשבת? 4) האם להולך לשחוט פסחו יש איסור להטמא לקרוביו, ומה הדין במת מצוה, ומנלן?

ו. 1) מהיכן יליף ריש לקיש קל וחומר דקבורת מת מצוה תרחה שבת, ואמאי לא אמרינן דיו בהאי קל וחומר, ואיך פריך ר' יוחנן להאי קל וחומר? 2) האם יש אופן נוסף של קל וחומר ללמוד שקבורת מת מצוה תרחה שבת, ואם כן, היכי פרכינן להאי קל וחומר? 3) איך נדרש הקרא ד"לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת"? 4) באיזה אופן אמרינן דרציחה דוחה עבודה, ומהיכן ילפינן לה? ומה דין עבודתו כל עוד שלא נהרג, ומדוע?

ז. 1) מנלן דרציחה אינה דוחה יום טוב? 2) מאי טעמא בדיני ממונות מתחילין מן הגדול, ואילו בדיני נפשות מתחילין מן הצד? והיכן מצינו דאף בדיני ממונות התחילו מן הצד, ואמאי נהגו כן? 3) מהו "תורה וגדולה במקום אחד", ומה בענין כדי להחשב "במקום אחד", ועל מי נאמר שהיה בו תורה וגדולה במקום אחד? 4) כיצד סדר הדין במורד במלכות? 5) באיזה אופן יכול הרב להצטרף עם תלמידו למנין, ובאיזה אופן אינו יכול, ומה טעם החילוק?

ח. 1) במה שוה דין שור הנסקל לדיני נפשות, ובמה אינו שוה, ומה טעם החילוק? 2) איזה דין נוסף אמרינן בגמ' דבעינן לעדות נפשות, ומה טעמו? והאם נאמר הוא בכל דיני הנפשות? 3) "חדא לאתווי גר וחדא לאתווי ממזר", אמאי איצטריך לאשמועינן תרויהו? ואמאי לא קאמר דאתי לאתווי סומא? 4) באיזה אופן אמרינן דגר כשר לדיני ממונות, ואינו כשר לדיני נפשות, ומהיכן ילפינן לה? והאם בממזר נמי איירי באותו אופן, ומדוע? ומה דין גר לחליצה, ומנלן? 5) מנלן דבעינן לדיני נפשות דיינים מנוקים ממום ומיוחסין?

ט. 1) כיצד סדר ישיבת הדיינים בסנהדרין, ובאיזה סנהדרין איירי, ומה טעם הדבר, ומהיכן ילפינן לה? 2) מה טעם הוצרכו לשלש שורות של תלמידי חכמים שישבו לפני הדיינים, וכיצד היה סדר ישיבתם? 3) איך התבאר הקרא ד"אל יחסר המזג, בטנך ערימת חיטים, סוגה בשושנים"? 4) מה טעם ההיתר ביחוד עם נדה, ובמה דינה כאשר רעהו, ומה טעם החילוק? 5) במה מאיימים על עדים בדיני נפשות, וכיצד מפייסים אותו שאם אמת כדבריו, שכן יעיד? 6) אמאי נברא האדם יחידי?

י. 1) מהיכן ילפינן דאין דנים מאומד, והאם דיני ממונות הדין שונה, ומה דעת רב אחא בענין אומד? 2) "מיום שחרב בית המקדש וכו' ארבע מיתות לא בטלו", האם הוא ברזקא משחרב בית המקדש, ואם לאו, אמאי נקטו האי לישנא? 3) מהו "דין ארבע מיתות", והאם שייך שלא יתקיים בו דין ארבע מיתות, ומדוע? 4) אמאי נאמר "דמי אחיך", ומה עשתה האדמה לדמו של הבל, ובמה נענשה? 5) על מה מכפרת גלות?

יא. 1) מה היו שמו של בנו של יכניה, ואיך נתכנה בפסוק, ומדוע נתכנה בשמות אלו? 2) מהו התנאי לביאת בן דוד, ומי גילה סוד זה, ועל ידי איזה מעשה נתגלה? 3) איך נתבאר הקרא ד"וישקוד ה' על הרעה וגו' כי צדיק ה' אלוקינו"? 4) באיזה יום נברא האדם, ומאי טעמא דווקא ביום זה? 5) מהו "כסא" ומהו "גפוי", ועל איזה מהם ישב אדם הראשון?

יב. 1) מאיזה עפר נוצר אדם הראשון? 2) מי הם הארבעה שירדו מן המיטה בשעה השמינית? 3) מהי הסתירה שמצינו בפסוקים גבי מידתו של אדם הראשון, ואיך ישבו הסתירה? 4) "כל מקום שפקרו המינים תשובתן בצידן", באר אמאי באמת נכתבו הפסוקים באופן זה!

יג. 1) אמאי אמר אותו כופר לר' גמליאל דאלוקיכם גנב, ומי השיבו לאותו כופר, ומה השיבו? 2) מה השיב לר' גמליאל לאותו שאמר דיודע מאי קעביד אלוקיכם? 3) מה אמר ההוא אמגושא לאמימר על חלק גופו העליון ועל חלק גופו התחתון, ומה השיבו אמימר? 4) מה שאלו המינים את ר' אבהו, ועל מה השיב תשובה אמיתית, ועל מה השיב דרך דחיה?

יד. 1) האם ה' טוב לכל, או דטוב רק לקוויו? 2) היכן נאמר הודו לה' כי טוב, והיכן לא נאמר טוב, ומה טעם החילוק? 3) אלו שני מקראות דרשו על חזיונם של מיכיהו ואליהו? 4) איזה טענה טען אחאב על עובדיה, ומה תשובה השיבו לו? 5) מה הסלקא דעתיך שעובדיה לא יזכה לנבואה, ואמאי באמת זכה לנבואה, ועל מי התנבא, ומדוע דווקא הוא?

בהצלחה!

תשובות למבחן סנהדרין לג לט

א. (1) טעה בדבר משנה, כיון שדינו אינו דין לעולם חוזר. אבל טעה בשיקול הדעת, אם הוא מומחה, ובתוס' הוסיפו דהוא גם סמוך, ויש גדול הימנו בחכמה ובמנין המחזירו, יכול לחזור בו. אבל אם אינו מומחה או דאין גדול הימנו שמחזירו, יכול הבעל דין לומר דאינו סומך על חזרתו ומה שעשה עשוי. ואם הדיין מומחה לרבים, פטור מלשלם דאמרינן מזלא דבעל דין גרם, אבל אם אינו מומחה לרבים חייב לשלם. ולדעת רב חסדא, לעולם יכול לחזור בו, אלא אם כן נטל ונתן ביד.

(2) דבר משנה היינו דיש משנה או ברייתא או אפילו מימרא דאמוראי דאינם קטלי קניא דלא כוותיה. ושיקול הדעת היינו, דנחלקו תרי תנאי או תראי אמוראי והילוך רוב הדיינים הוא כחד, והוא עבד כאידך.

(3) אם הדיין מומחה, בכל גווני פטור. ואם אינו מומחה, אם הוא טעות בדבר משנה, שאם לא היו עושים על פיו היה יכול להחזיר הדין, אינו חייב לשלם. אבל אם טעה בשיקול הדעת דאינו יכול להחזיר הדין, חייב לשלם. וכתבו התוס' דהני מילי לרבנן, אבל לר' מאיר דמחייב בדינא דגרמי, אף היכא דיכול להחזיר הדין, מכל מקום כיון דעשו על פיו חייב לשלם.

(4) מעיקרא אמרינן דאף לרב חסדא דבעינן נטל ונתן ביד, היינו בחייב את הזכאי. אבל בפטר את החייב, כיון דכבר מוחזק במעותיו, סגי באמירה בעלמא כדי שיחשב כנטל ונתן ביד. ואם כן, מתניתין דקתני מחזירין לחובה, על כרחך דלאו היינו חובה גרידא, אלא קאי אזכות דממון דהיא חובה לזה. אמנם מקשינן, דבדיני נפשות לא שייך למימר הכי, דאף אי משכחת חובה שהיא זכות כגון בגואל הדם, מכל מקום אין זה סבה לא לחמול על הרוצח, ומסקינן דאף בפטר את החייב, משכחת לה כשהיה משכון ביד המלוה, ונטל המשכון והחזירו ללוה.

ב. (1) למאי דסברינן מעיקרא, איירי באופן שהבעל הבית בעצמו עירב את מה שטיהר לו החכם במעט פירות טהורים, ואת מה שטימא לו החכם בהרבה פירות טמאים. וביארו התוס' דחשיב מזיד, כיון דיודע דיעשה על פי הוראתו, ומשום הכי אם אינו מומחה חייב. ולמאי דמסקינן דאיירי שעירבן החכם ביד, אתי שפיר בפשיטות דשפיר חשיב מזיד במה שעירבן.

(2) מדכתיב נקי אל תהרוג, ילפינן דכל שהוא נקי אף שבדין יצא חייב, מכל מקום אין להורגו. ומדכתיב צדיק אל תהרוג, ילפינן שכל שנצטדק בבית דין, אף שבאמת אינו נקי מכל מקום אינו נהרג. אבל אם טעה בדבר שהצדוקין מודים בו, ודאי דחוזר אף לחובה. וכן לענין מסית חוזר לחובה. ובחייבי גלויות נמי כן הדין וילפינן לה גזירה שוה רוצח רוצח. וכן הדין בחייבי מלקות וילפינן לה גזירה שוה רשע רשע.

(3) הסיקו התוס' דלענין עצם המלקות, ודאי דאף רבא מודה דילפינן רשע רשע וכמבואר בברייתא. אלא דלענין ממון ומיתתה שעם המלקות סובר רבא דלא נאמרה האי גזירה שוה, ולהכי יליף מגזירה שוה אחרת. ולענין דבעינן כ"ג דיינים למלקות וכן לענין שאין משלשין במלקות, סבר רבא דאף בלא גזירה שוה אפשר ללומדם.

(4) לרש"י מקשינן דהא סוף סוף מתניתין דקתני אין מחזירין משמע דאיירי נמי בעריות, ומשנינן דמשכחת לה בבא עליה שלא כדרכה, דאין הצדוקין מודים בדרשה דמשכבי אשה. והתוס' ביארו, דאף מעיקרא אמרינן דאף בעריות שייך דבר שאין הצדוקין מודים בו, ועתה מפרש מהו דבר שאין הצדוקין מודים בו, ואמרינן דהיינו העראה. ושפיר משכחת לה נמי באופן דטעו בהא דעד שיראו כדרך המנאפים, וכן אי חבר בעי התראה, וכן אי בעי שיתיר עצמו למיתה, ואי בעינן שדווקא העדים יתרו בו.

- ג. (1) בדיני נפשות, לדעת רבנן מבואר בגמ' דאינו יכול ללמד חובה, משום דנוגע בעדותו. וביאר רש"י דירא שמא יזימו אותו, ועל כן מחזור ללמד עליו זכות כדי שלא יגמר הדין על פיו. [והוא הדין דלזכות נחשב נוגע, דרוצה שיתקיימו דבריו]. [ולענין ממון, נחלקו הראשונים, עין בחידושי הר"ן]. ולדעת ר' יוסי בר יהודה, שפיר יכול ללמד זכות, אבל חובה אינו מלמד, כדכתיב ועד אחד לא יענה בנפש למות. ואי נימא דמתניתין ר' יוסי בר יהודה היא, יוכרח דלענין ממונות שפיר יכול ללמד בין זכות ובין חובה. ותלמיד, לכולי עלמא, מלמד זכות בדיני נפשות ואין מלמד חובה, אבל בדיני ממונות מלמד בין זכות ובין חובה.
- (2) כל עוד שעסוקין במשא ומתן, אמרינן ליה שלא יחזור בו לחובה, כדי שיטרח להעמיד דברי הזכות שלו. אבל לאחר שנגמר דינו ואינו רואה טעם לזכות, שפיר יכול ללמד חובה. ובהיכא שטעה בדבר שהצדוקין מודים בו, שפיר חוזר אף בשעת משא ומתן.
- (3) כותבין דברי המחייבים, כדי שאם יחייבו למחר מטעם אחר, יצטרכו לעשות תו הלנת דין. וכותבין דברי המזכים, או כדי שלא יאמר דטעה בדבר שהצדוקין מודים בו, דבכהאי גוונא לכולי עלמא יכול לחזור בו. ולמאן דסבר דחוזר בו בשעת גמר דין, מכל מקום בעינן לכתוב דברי המזכים כדי שלא יאמרו שנים אותו טעם משני מקראות, וקיימא לן דאין שני מקראות יוצאין לטעם אחר.
- (4) התוס' הביאו בשם ר' שמואל, דפטיש מחלק את הסלע. והתוס' פירשו, דהפטיש מתחלק על ידי הסלע והיינו סנפירנון. והביאו בסוגיין לדרוש מינה, דשייך דמקרא אחד יצא לכמה טעמים כהסלע או הפטיש, אבל אין שני מקראות יוצאין לדבר אחד.
- (5) לדעת ר' יהושע דילפינן ממוקדה, ילפינן רק דברים הראויים לאישים אם עלו לא ירדו, לאפוקי דם ונסכים. ולדעת רבן גמליאל דילפינן ממזבח, ילפינן דכל הראוי למזבח ואפילו דם ונסכים.
- ד. (1) שאור ודבש שאינן ראויים כלל לגבי מזבח, כולי עלמא מודו דמתמעט מכבשים ומעולה. ולענין עולת העוף, תליא בפלוגתא דר' יוסי הגלילי ור' עקיבא, דר' יוסי הגלילי דיליף מכבשים דכתיבי בסמוך לכל הנוגע במזבח יקדש, עולת העוף אינה בכלל. ולר' עקיבא דיליף מעולה דכתיבא בסמוך להתם, הוא הדין דעולת העוף אם עלתה לא תרד.
- (2) לדעת ר' אבהו, תליא בפלוגתת ר' ישמעאל ור' עקיבא, דלר' ישמעאל דיליף כרת לזורק מהקרא דדם שפך, כיון דתרווייהו נכתבו באותו כרת, אינו חייב אלא אחד. ולר' עקיבא דיליף לזורק מקרא דכתיב גבי מעלה, בשוחט וזורק חייב תרי. דהא בב' כריתות נכתבו. ולדעת אביי, אף דלענין כריתות איכא תרי, מכל מקום אין חילוק חטאות ביניהם כיון דשוחט וזורק באזהרה אחת נכתבו.
- (3) במתניתין מבואר דאף דאין מתחילין בלילה, כדכתיב ביום הנחילו את בניו, מכל מקום גומרינן בלילה, כדכתיב ושפטו את העם בכל עת. וביאר רש"י, דעיקר הושפטו היינו גמר דין. והתוס' ביארו, דתחילת הדין הוא העיקר, ומסתמא בו אמרינן ביום הנחילו. ועוד ביארו, דביום הנחילו הוי קבלת עדות דהוי כתחילת דין. אמנם ר' מאיר יליף מהא דהוקש ריבים לנגעים בקרא דכל ריב וכל נגע, וכשם שאין רואים נגעים בלילה, הוא הדין דאין עושין ריבים בלילה, ומשמע דאפילו גמר דין.
- (4) אמרינן בגמ', דמתניתין דקתני דגומרינן בלילה מבואר דסומא כשר לדון. וביאר רש"י דסומא לא גרע מלילה. ומהתוס' מבואר, דעל כרחך דמתניתין לא סברה ההקש לנגעים, ועל כן אין מקור לפסול סומא. אמנם מתניתין דנדה דקתני דיש כשר להעיד ואין כשר לדון, והיינו סומא דפסול לדון, על כרחך דאתיא כר' מאיר. ובנגעים סומא פסול, משום דכתיב לכל מראה עיני הכהן.

5) ושפטו בכל עת, היינו אפילו ביום המעונן דאינו כשר לראית נגעים. וביום הנחילו אתי להא דאין עד נעשה דין, ועל כן דווקא אם הוא "ביום הנחילו" דראוי לדין, אם ראו השלשה נחשבים דיינים. אבל אם ראו בלילה שאינו כשר לדין, אינן יכולים להיות דיינים אלא עדים, וצריכים להעיד למחר בפני דיינים אחרים.

ה. 1) מדכתיב גבי בני שאול והוקענום, וכתיב ותקח רצפה בת איה את השק וגו', חזינן שנתלו על העצים לעין כל והיה צורך לכסותם. ומאי דכתיב קח את כל ראשי העם, היינו שירבה בתי דינים לדון את העובדים לפעור שדינם בסקילה וכל הנסקלים נתלים, וטעם ציווי ריבוי הבתי דינים, כדי שישוב חרון אף מישראל. 2) לר' חנינא, מקרא דצדק ילין בה, ילפינן דבעי הלנת לילה כדי לפסוק צדק, ועתה שלא מלינים חשיבי כמרצחים. ומקרא דאשרו חמוץ ילפינן דנוקקים לתובע תחילה, אף אם לנתבע יש טענת חוב כנגד. וכתבו התוס' דאיירי באופן שאומר שיש לו עדים והדבר ידוע דכן הוא, אבל מביאם רק לאחר ל' יום. דאילו תוך ל', ודאי דצריך להמתין. ועוד כתבו התוס' דאיירי בתביעה של חבלה, דקיימא לן דאין נותנים לו זמן. [ועוד כתבו, דהיינו דשומעים לעדי התובע תחילה, ונפקא מינה היכי דעדי הנתבע הם גוססים. אך דחו, דבכהאי גוונא הוי כזילי נכסיה דנוקקים לנתבע תחילה]. ולרבא, מקרא דצדק ילין בה, ילפינן דאם מלינים הצדקה מפת ותמרים שרגילים ליתן לעניים במוצאי התענית, חשיבי כמרצחים. ומקרא דאשרו חמוץ, ילפינן דאשרו דין שמחמץ את דינו.

3) אין דנים בערב שבת, משום דאם יגמר הדין לחובה בעי הלנת דין, ובשבת אי אפשר לגמור דינו, משום דאם יגמר דינו לחובה אי אפשר לקיימו בשבת, ואף דהוי מקלקל בחבורה, מכל מקום חשיב כתיקון מחמת הכפרה. ובשריפה אף בלאו הכי הוי מלאכה, דהא מבשל הפתילה. ולקיים דינו למוצאי שבת אי אפשר, דהא בעינן יום. ולהשהות קיום דינו ליום ראשון נמי אי אפשר משום עינוי הדין. ולגמור דינו ביום ראשון נמי אי אפשר, משום דחיישינן שמא ישכח יסוד הטעם מליבו. ולענין דין בשבת, איכא גזירה שמא יכתוב, ועל כן אין דנים דיני ממונות, אבל גמר דין דדיני נפשות, שפיר היה שייך לדון בשבת, משום דאין בו כתיבה.

4) מדברי רש"י נראה, דבהולך לשחוט את פסחו גרידא, אין שום איסור להטמא לקרובים, וכל שכן למת מצוה. אבל התוס' הוכיחו, דאף בהולך לשחוט את פסחו גרידא, אינו נטמא לקרובים, משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים וידחה עשה דפסח דיש בו כרת, אבל למת מצוה נטמא, וילפינן לה מאחותו דכתיב גבי נזיר.

ו. 1) ריש לקיש יליף קל וחומר מעבודה, דאם קבורת מת מצוה דוחה את העבודה שדוחה שבת, כל שכן שקבורת מת מצוה תדחה את השבת גופיה, ואף דהעבודה נדחית מפני מת מצוה רק בשב ואל תעשה, מכל מקום לא אמרינן דיו, משום דכיון דקבורת מת מצוה חמירא, לא שייך בשום גוונא דעבודה תהיה יותר חמורה הימנה. ור' יוחנן דחה, דרציחה תוכיח, דאף דדוחה עבודה מדכתיב מעם מזבחי תקחנו למות, מכל מקום אינה דוחה שבת.

2) הקשו התוס' דלכאורה אפשר ללמוד קל וחומר ממילה, דהא קבורת מת מצוה דוחה מילה, וכל שכן שתדחה את השבת שאף מילה הקלה הימנה דוחה שבת. ותירצו, דאכתי יש לפרוך, דכהיכי דחזינן ברציחה, דאף דדוחה עבודה אינה דוחה שבת, הוא הדין נימא לענין קבורת מת מצוה, דאף דדוחה עבודה, מכל מקום אינה דוחה שבת.

3) לא תבערו אש, אתי לר' יוסי ללמד שיש בה רק לאו, ולר' נתן אתי לחלק דלוקה על כל אב בפני עצמו. ומדכתיב בכל מושבותיכם, ילפינן דאף בבית דין אסור בהבערת אש, דילפינן מושבות מושבות מרוצח דמושבות קאי על הבית דין. ומדכתיב מושבותיכם ולא כתיב מושבות, ילפינן דדוקא במושבותיכם אסור, אבל שרי להבעיר במודרת בית המוקד.

4) בזמן שעובד ממש אין להורגו, דהא כתיב מעם מזבחי ולא מעל מזבחי. ולדעת אביי דוקא בקרבן יחיד אמרינן דרציחה דוחה עבודה, אבל בקרבן ציבור ילפינן קל וחומר משבת דאין רציחה דוחה אותו. ודעת רבא, דכיון דכתיב מזבחי, דרשינן דקאי נמי על קרבנות ציבור והיינו מזבחי המיוחד לי. ומכל מקום אם עבד עבודתו כשרה, דדוקא גבי נשיאת כפיים איכא חומרא דרוצח לא ישא כפיו. ועוד כתבו התוס' דדוקא גבי נשיאת כפיים כיון שהרג בידי, פסול דאין קטיגור נעשה סניגור.

ז. 1) רש"י ביאר, דהא כתיב לא תעשה כל מלאכה, ואין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. והתוס' כתבו, דילפינן לה משבת, ואף דאיכא קל וחומר מעבודה, מכל מקום ילפינן קל וחומר לחומרא.

2) מן הראוי להתחיל מן הגדול משום כבודו. אלא דבדיני נפשות מתחילין מן הצד, או משום דחיישינן שמא יאמר הגדול לחובתו, ושאר הדיינים לא יחלקו עליו כדכתיב לא תענה על ריב, ודרשינן על רב. אבל בממונות לא חיישינן למידי אם לא יענו על דבריו. ועוד כתבו התוס' דהאי קרא דלא תענה, בדיני נפשות איירי. ואיכא מאן דאמר דהא דיני נפשות מתחילין מן הצד, מדוד ילפינן לה, דרק באחרונה חגר את חרבו. ובבי רבי לעולם היו מתחילין מן הצד, וביאר רש"י דהיינו משום ענוה יתירא שהיתה בו.

3) שיש אדם אחד בישראל שאין גדול ממנו בתורה ובגדולה, והיינו מלכות או נשיאות, ואמרינן דרק אם כל שנותיו מאז שעלה לגדולה לא היה כמותו, חשיב תורה וגדולה במקום אחד. ובכלל אלו היו משה רבי ורב אשי.

4) כתבו התוס' דדיינין ליה כשאר דיני נפשות, אלא דאף לחובה אפשר לגמור בו ביום, וכן אפשר לגמור הדין בלילה.

5) לענין הוראה באיסור והיתר דלא בעינן מנין, אלא דאם נחלקו צריכים לעמוד למנין, שפיר יש לצרף אף את הרב ותלמידו. אבל לענין דיני ממונות ונפשות ושאר דברים דבעינן מנין מעיקרא, אין הרב והתלמיד מצטרפין, כיון דדעה אחת להם, מלבד תלמיד שצריך רק לגמרא דרבו ואין צריך לסברא דרבו, דשפיר נמנים בתרי.

ח. 1) מהא דהוקש מיתת השור למיתת הבעלים, ילפינן דבעינן כ"ג כדיני נפשות, אבל מאידך, מדכתיב לא תטה משפט אביונך, ילפינן דדוקא משפט אביונך אי אתה מטה, אבל אתה מטה משפט שור הנסקל. וילפינן מינה, דכל הדיינים התלויים בהטיה לזכות, נאמרו רק גבי אדם ולא גבי שור.

2) אמרינן דאין להושיב בסנהדרין זקן ששכח צער גידול בנים, וכן סריס ומי שאין לו בנים, דכל אלו אינם רחמנים. ור' יהודה מוסיף דאף אכזרי פסול. ומכל מקום בדין מסית כיון דכתיב לא תחמול, לא בעינן דווקא אלו.

3) אי אשמועינן גר, הוי אמינא דשאני גר כיון דכשר לבא בקהל. ואי אשמועינן רק ממזר, הוי אמינא דשאני ממזר דבא מטיפה כשרה. ואין לומר דאתי לאתויי ממזר, כיון דמתניתין משמע דבפסול יוחסין איירי כדמשמע מסיפא, וכדאמרינן אמתניתין דיש כשר להעיד ואין כשר לדון.

4) כתבו התוס' דסוגיין איירי בגר גמור, ואף בדיני ממונות אינו כשר אלא לדון גר חבירו, אבל לדון ישראל פסול, משום דאינו מקרב אחיך. ולענין דיני נפשות אף לדון גר חבירו אינו יכול, משום דכתיב "איתך" ובענין מיוחסין דומיא דמשה. ואם אמו מישראל שפיר כשר לדון ישראל בדיני ממונות. ולחליצה אף בכהאי גוונא פסול, משום דכתיב "בישראל". ולדעת רש"י ביבמות, בדיני ממונות לעולם כשר. ובדיני נפשות, פסול רק לדון ישראל דאינו מקרב אחיך, אבל כשר לדון גר חבירו.

5) מנוקים ממום ילפינן מדכתיב כולך יפה רעייתי ומום אין בך. ומיוחסין ילפינן מהא דכתיב גבי יתרו "ונשאו איתך". [וברש"י לעיל יז. מבואר דאחר דכתיב "איתך" ילפינן מינה נמי מנוקים ממום].

ט. 1) יושבים כחצי גורן עגולה, כדי שיראו אלו את אלו, ואין יושבים בעגולה שלימה, משום דבעינן שיעמדו הבעלי דינים לפני כל הדיינים. וילפינן לה מדכתיב שררך אגן הסהר, והיינו הסנהדרין דיושבין בטיבורו של עולם, דיושבים כסהר והיינו עגול. וכתב רש"י דאף בסנהדרי קטנה, בעינן כחצי גורן עגולה.

2) בעינן שיהיו שם תלמידי חכמים מזומנים, כדי שאם יחלקו הדיינים ויצטרכו להוסיף עליהם, יהיו מזומנים להוסיף עליהם. ומעיקר הדין סגי בארבעים ושמונה, דהא אין מוסיפין טפי משבעים ואחד, אבל מכיון דאין לעשות שורה טפי מן הסנהדרין וכן לעשות שורות קטנות, אין תקנה אלא לעשות ג' שורות של עשרים ושלושה. וכתב רש"י דאף אלו השורות בעגולה היו יושבים כל אחד לפי דרגתו, אלא דהיו יושבים על הקרקע.

3) "אל יחסר המזג" דאם הוצרך אחד לצאת לעסקיו, אינו יוצא אלא אם כן נשאר שלישי מן הסנהדרין, והיינו כמזיגת יין שהיא שלישי. "בטנך ערימת חיטים" דכשם שערימת חיטים הכל נהנים ממנה, כך הכל נהנים מטעמי הסנהדרין. "סוגה בשושנים", לרש"י היינו דסגי בגדר של שושנים כדי לסייג את ישראל מן העבירה, ומשום הכי שרי להתייחד עם אשתו נדה. והתוס' כתבו, דסוגה בשושנים היינו דם נידות, דכשאומרת דם כשושנה ראיתי מיד פורש.

4) ביארו התוס' דלא אסרה תורה אלא יחוד דומיא דאמו דאין סופה להיות מותרת לו. ועוד כתבו התוס' דשרי משום דבעל (עיין מהר"ם). אמנם לענין שכיבה היא בבגדה והוא בבגדו, ילפינן מהא דהוקשה לאשת איש דאסור. ולרש"י היינו מטעם יחוד. והתוס' כתבו דהיינו משום, דמתקרבין יחד ונהנים זה מזה ואיכא טפי אקרובי דעתא.

5) אומרים להם שמא מאומד או עד מפי עד אתם יודעים. וכן אומרים להם דידעו דיש דרישות וחקירות, וכן שאי אפשר בחזרה, וכן דדמו ודם זרעו תלויים בו, וכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא.

6) כדי להראות שמאדם אחד נברא כל העולם, וכל המאבד נפש אחת כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא. וכן משום שלום הבריות דלא יאמר אדם אבי גדול מאביך. ומשום המינים שלא יאמרו שני רשויות הם. ולהראות גדולתו של הקדוש ברוך הוא דמחותם אחד עשה הרבה צורות. ובגמ' אמרינן עוד, דהוא משום בני הצדיקים שלא יאמרו אבינו היה צדיק, ואין עלינו להזהר מעבירה, ומפני בני רשע, שלא יאמרו אבינו רשע היה ואין תשובה מועלת לנו. וכן מפני הגולנים והחמסנים שלא יאמרו קרקע זו לאבינו היתה.

י. 1) ילפינן לה מדכתיב "על פי שנים עדים". ומסקינן דאף בדיני ממונות ליכא באומד, ורק בדיני נפשות מרבים עליהם בדברים. ומסוגיין נראה דלדעת רב אחא דווקא בממונות אזלינן בתר אומדנא, אבל בדיני

נפשות לא אזלינן בתר אומדנא. אמנם כתבו התוס', דלמאי דמסקינן שפיר איכא למימר דלרב אחא אף בדיני נפשות אזלינן בתר אומד, וכדמשמע הסוגיא בשבועות.

(2) כתבו התוס' דשפיר משכחת לה אף בזמן שבית המקדש היה קיים, היכא דהעדים ידעו רק מאומד, או היכא דלא היה עדים והתראה, ומכל מקום נקטו משחרב בית המקדש, משום דאז בטלו לגמרי. ועוד כתבו, דבזמן שבית המקדש היה קיים, היו בגדי כהונה ותשובה מכפרים עליהם.

(3) נענש בדבר הדומה למיתה בו נתחייב. דאם נתחייב סקילה, נופל מן הגג או חיה דורסתו. ואם נתחייב שריפה, נופל בדליקה או נחש מכישו דארס הנחש דומה לשריפה. ואם נתחייב חנק, טובע בנהר או מת בסרוכני. ואם נתחייב סייף, ליסטים באים עליו או דנופל ביד המלכות דדרכן להרוג בסייף. וכתבו התוס' דשייך דזכות תתלה לו, ואינו נענש כלל, או דנענש בעונש קל יותר ממה שהתחייב.

(4) או דקאי על דם זרעו, או דקאי על דמו שהיה מוטל על העצים ועל האבנים, ואו דעשה בו חבורות הרבה לפי שלא ידע מהיכן הנפש יוצאת. והאדמה בלעה את דמו באופן שלא נשאר שום רושם, ונענשה בהא דתו לא פתחה את פיה לטובה, והיינו לומר שירה.

(5) לדעת ר' יהודה בריה דרב חייא, מכפרת חצי מן העונש. ולדעת ר' יהודה מכפרת על דבר חרב ורעב. ולדעת ר' יוחנן, מכפרת על כל העונש

יא. (1) שמו היה חכליה, ונתכנה בשם "אסיר" על שם שעוברתו אמו בבית האסורין. ונתכנה "שאלתיאל" על שם ששתלו קל שלא כדרך הנשתלים, דנתעברה אמו מעומד. וכן שנשאל קל על שבועתו.

(2) עד שיכלו שתי משפחות מישראל, והיינו בית רבי שבארץ ישראל, ובית נשיא שבבל. ונתגלה על ידי ר' יהודה וחזקיה בני ר' חייא שישבו לפני רבי, ואמר אנברו חמרא אדרדקי, וכיון שנכנס יין יצא סוד.

(3) מחמת צדקותו של הקדוש ברוך הוא הקדים את גלות צדקיה קודם זמנה, כדי שיגלו בעוד גלות יכניה קיימת, וילמדום תורה. ולדעת עולא, הקדים הקדוש ברוך הוא את חורבן הבית והגלות בשנתיים, כדי שלא יתקיים בהם "ונושנתם" ואז יהיה "ואבדתם".

(4) נברא בערב שבת, כדי שלא יאמרו שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. וכן שאם תזוח דעתו עליו, יאמו לו יתוש קדמך. וכן כדי שיכנס מיד למצוות שבת. וכן כדי שיכנס מיד לסעודה, שכל צרכיו יהיו מוכנים לפניו.

(5) לדעת רש"י, כסא נמוך הוא מגפי, ומעיקרא ישב על גפי, ומשחטא ישב על כסא. והתוס' כתבו, דכסא עדיף מגפי, ומעיקרא ישב על גפי מלשון "בגפו", וכשנזדווגה לו חוה, ישב על כסא.

יב. (1) גופו נלקח מבבל, וראשו מארץ ישראל שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות, וידיו ורגליו משאר הארצות, ועגבותיו מאקרא דאגמא.

(2) אדם וחיה קיין ותיומתו.

(3) במקרא אחד מבואר דהיה מסוף העולם ועד סופו, ובמקרא אחר מבואר שהיה מקצה הארץ ועד קצה השמיים. ויישבו, דאידי ואידי חד שיעורא הוא.

(4) במקראות דנעשה אדם, הבה נרדה, כי שם נגלו אליו וכו', נכתב הוא משום דאין הקדוש ברוך הוא עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא שלו. ובקרא דדינאל דכתיב עד די כרסוון רמיו, אמרינן דכסא אחד להקדוש ברוך הוא ואחד לדוד, או אחד למשפט ואחד לצדקה, או אחד לכסא ואחד לשרפרף להדום רגליו.

יג. 1) מעיקרא סלקא דעתין דמשום עצם לקיחת הצלע קראו גנב, ועל זה השיבה לו ביתו, דדומה הוא לגנב קיתון של כסף והחזיר תמורתו קיתון של זהב, דהא האשה נוצרה כדי לשמשו. ומסקינן דטען על הא דלקח הצלע כדרך גניבה תוך כדי שינה, ועל זה השיבתו, דכדי שלא תתגנה עליו עביד הכי, וכדרך אומצא שהרואה איך ניצלת על גחלים, נמאסת בעיניו.

2) אמר לו שכשם שאינו יכול להראות לו את בנו שנמצא בכרכי הים ויש לו גיעגועין עליו, כל שכן שאינו יכול לדעת מעשיו של הקדוש ברוך הוא שכלל לא נמצא בארץ אלא נמצא בשמיים.

3) לדעת רש"י, אמר לו דחלקו העליון שייך להורמיז, והיינו שד, וחלקו התחתון שייך לאהורמיז, והיינו הקדוש ברוך הוא. ולדעת תוס', אמר לו דחלקו העליון שייך להורמיז והיינו הקדוש ברוך הוא, וחלקו התחתון שייך להורמיז דהיינו שד. והשיבו, דאם כדבריו, איך מניח התחתון לעליון להעביר מים סרוחים בארצו.

4) מין אחד שאלו דהקדוש ברוך הוא מגחך בנביאיו, דאמר ליחזקאל שכב על צידך השמאלית וכו'. והשיבו, דכיון דלא שמרו ישראל שמיטה, נהג הקדוש ברוך כמלך רחמן מלא רחמים שאם בני מדינה סרחו, אינן הורגם, אלא מייסר הגדולים שבהם. ולאותו מין ששאל דכיון דהקדוש ברוך הוא כהן כדכתיב ויקחו לי תרומה, איך נטהר כשקבר את משה, הרי כתיב ביה מדד בשעלו מים. השיב דרך דחיה, דעיקר הטבילה היא באש, ורק מה שאינו עובר באש מעבירים במים.

יד. 1) כשהקדוש ברוך הוא זן את העולם, והכל בדיבור אחד נעשה, טוב ה' לכל, וכדרך משקה פרדס שמשקה בין טובים ובין רעים. אבל כשבא הקדוש ברוך הוא להגין מן הפורענות, טוב ה' רק לקווי, כדרך עוור, שאינו עוור אלא תחת הטובים.

2) בכל שבח ושירה נאמר טוב, מלבד שירה על מפלת רשעים, שלא נאמר טוב, מפני שלא טוב לפניו שיודו לו, לפי שאין שמח במפלתן של רשעים.

3) דרשינן לקרא ד"הזונות רחצו בדם אחאב", והיינו שתי חזיונות של מיכיהו ואליהו שנתבאו על סופו של אחאב. וכן דרשו הקרא ד"איש משך בקשת לפי תומו", והיינו לתמם נבואתם על מיכיהו ואליהו.

4) אחאב טען שעובדיה אינו ירא אלוקים, דהא בית לבן נתברך בזכות יעקב, וכן בית פוטיפר נתברך בזכות יוסף, ואילו ביתו של אחאב לא נתברך. והשיבו לו, דעובדיה ירא אלוקים מאוד, אלא שאין ביתו של אחאב מזומן לברכה.

5) משום דעובדיה גר אדומי היה, ואין שכינה שורה אלא על מיוחסין. וזכה משום שהחביא מאה נביאים במערות מפני איזבל. ונתנבא על אדום, או משום דיבא צדיק שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם, ויתנבא על עשיו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם. ואו משום דהיה מאדום והיינו דאמרי אינשי מינה וביה אבא ליזל ביה נרגא.